

Söderöra

Härads-karta från 1901

”Något kallare vid kusten”- radiometeorologen i morse hade rätt - igen. Under dagar har dimman legat tät som en gröt över öarna medan man bara några kilometer in på fastlandet haft strålende sol.

Just nu gör det mig inte ett smack! Ljuden från alla fåglar, både sjöfågel och mer landbaserade arter leds extra bra i den fuktiga luften.

Det finns något tryggt i att höra vilken av öns båtar som är på väg in i byfladen trots att man inte ser längre än ner till bryggan. Resten av världen är som försvunnen.

Det är gullvivetid och det gula lyser skarpt i det illgröna gräset. Vadå trist väder? Snart nog kommer fladen surra av anonyma snurrbåtar vars motorljud är svåra att skilja från varandra. Gräsklipparna kommer att gå varma i byn och på bryggorna kommer soldyrkarna ligga i rader. För när väl havsvattnet och landmassornas temperaturer närmat sig varandra är det vi som kommer att få det soligaste sommarvädet! Då brukar det vara vi som ser hur det regnar bara en liten bit västerut medan vi får sol. Och så blir det väl även denna sommar kan man väl förmoda.

Söderöra med flera öar strax öster om Blidö är låga. Ordet ”ör” i Söderöra och Norröra lär ha att göra med det vanliga korsordsordet för grus. Över öarna löper ett stort klapperstensfält som precis ovanför Söderöra by går i dagen över ett stort område där ingen växtlighet fått fäste.

Nämner man för en seglare att man bor på Söderöra kan man få höra att ”Där har jag seglat förbi många gånger men aldrig varit i land, det är ju så förbaskat grunt!”

Till Söderöra hör några lite större öar, Bodskär, Bredör m fl, ett antal lite mindre öar och ett stort antal kobbar och grynnor. Med sitt läge mellan inner- och ytterskärgård och mellan två stora fjärdar har man utblick över både Blidö, öarna ner mot Möja, Svartlöga, Rödlöga, Kudoxa och Barskär med flera öar. Ön har flera långa uddar. Langnäsör uppe i nordväst är min

Hydrokopter av Arkösundstyp. Kung Ring vid Ångbåtsbryggan Påsken 2013. Foto Joel Nordstedt

favorit. Om man vet var man ska leta så kan man hitta grunden från det gamla båtsmanstorpet ”Rosgård” där båtsman Roos med familj huserade, långt från övriga öbor nere i byn. Orörd skog, ståtliga exemplar av oxel och idegran brer ut sig över vitsippor och blåa viol och ramslöken luktar starkt. Senare kommer strandhallon och stora buskage av havtorn kommer att lysa av bär på höstkanten.

Byn. - ”Downtown Söderöra”

Det första som i allmänhet möter besökaren är Ångbåtsbryggan. Ett litet vänthus inrett med sittplatser, hyllor med ”varsågod-att-ta-böcker”, föreningsinformation, annonser för lokala företag och en hel del köp- och säljappar.

Vi promenerar åt vänster och kommer till Käringudden, en liten strand som passar för små barn att bada vid.

Rakt upp ligger ett långt hus som tidigare varit en av

Gård i den äldsta delen av byn. Foto Barbro Nordstedt

Väggmålningen i bönhuset, målad av Hilding Magnusson beskriver öns näringar. Foto Barbro Nordstedt

Söderöras affärer och som drevs av Martin Söderman och hans hustru Ester. Därefter passerar man en av de två byggnader som i olika perioder använts som skolhus. Före 1914 flyttade läraren runt till olika öarna olika år och barnen fick tillfälligt flytta till den ö där läraren befann sig. Mellan 1914-1958 fanns fast skola på Söderöra. Här gick barn från Norröra, Svartlöga och Rödlöga, periodvis även barn från Gräskö. När den lades ner hade skolan 7 elever som fick inackorderas på olika håll i skärgården beroende på var det fanns skola och familjer som kunde ta emot dem. Säkert var det tufft för de yngsta att inte

Byvägen. Foto Barbro Nordstedt

kunna komma hem till familjen mer än lördag kväll till söndag mitt på dagen. Det här var ju innan Bromskär kom till och långt innan öarnas familjer hade tillgång till isgående båtar, hydrokoptrar och svävarer.

Fortsätter man söderut mot passerar man ett antal hus, de flesta från 1900-talets början och så Einar Sjöbloms båtbyggerverkstad.

När man kommer fram till Sandbacken är man i byns mitt och går man upp för den när man den "Övre vägen", där lador, ladugårdar och uthus ligger samlade ovanför byns smala tomter.

Går man i stället rakt fram kommer man vidare till den södra delen av byn. Där är husen äldre, tomterna smalare, ofta med ett hus som tidigare användes av familjens äldre som en sorts undantagsstuga och ett nyare, lite större för den yngre delen av familjen.

Öns samlingspunkt

Ovanför byn, precis ovanför Sandbacken ligger Bönhuset. Det är en liten smula ovanligt eftersom det byggdes av öborna själva och aldrig tillhört något samfund. 1908 är byggåret och det användes tidigare för Missionsförbundets möten och som lokal för söndagsskola.

Varje sommar kommer Blidös församlingspräst ut och håller gudstjänst. I övrigt används huset för möten i öns föreningar.

Samfällighetsföreningen, där alla bebyggda fastigheter finns med ansvarar bland annat för ångbåtsbryggan och öns vägnät, eller kanske rättare "stignät".

Sommarföreningen fixar med midsommarfirandet, ordnar löpartävling, visafoton och andra trivselskapande aktiviteter sommartid.

Fiskevårdsområdesföreningen som omfattar hemmansägarna är de som äger bönhuset. Föreningen hyr ut huset för att kunna hålla huset i stånd, bland annat för olika typer av utställningar.

De senaste tio åren har två av öns fritidsboende ordnat med "Adventsallsång" lördagen i den första av adventshelgerna. Vi startar i skymningen, bönhuset fylls av levande ljus.

Repertoaren omfattar allt från *Julkväll på Hawaii* till *Stilla Natt* och när det blivit kolsvart utanför fönstren plockas saffransbullarna och pepparkakorna fram ur medtagna fikakorgar. Mysigt!

Fiskebåtar i vinterhamnen på Bredör.

Längst fram i bönhuset finns en stor väggmålning. Den gjordes av Hilding Magnusson 1982 i samband med en mindre renovering av huset. Den känns som en respektfull hyllning till mångkunniga skärgårdsbor och öns olika näringsfång till flera delar på många sätt relevanta ännu idag.

Jakten

Till vänster syns jakten och det är ingen tillfällighet att jägaren på bilden jagar sjöfågel. Att bege sig ostvärt för jakt och fiske de perioder möjligheterna var större där var naturligt. För jakten var det säl och sjöfågel som var viktigast och söderörarna kom att ha Röder som sin största bas för sådan

Stor och lite mindre. Kung Ring möter en jätte i Furusundsleden. "Kungen", byggd 1902 har under många år haft sin hemmahamn på Söderöra och gått i reguljär på traden Solö-Rödlöga. Under våren 2013 såldes den och vilken båt som kommer att ersätta är i nuläget inte känt. Foto Joel Nordstedt

jakt. Ännu idag har alla, så vitt jag kan komma på i alla fall, alla de som har sina rötter på Söderöra, andelar, eller i alla fall anknytning till Röders skärgård, utom en släkt där man har del i Infredel. Det var säkerligen många gånger hårda, strapatsrika resor som gjordes, ibland med god jakt, ibland mindre god. En "dagboksanteckning" i taket i den Nordstedtska boden på Röder finns följande lilla historia skriven med blyerts: "Fredagen den 16 mars 1906 blåste det nordostlig snöstorm hela dagen så att vi knappt vågade sticka huvudet genom dörren men idag lördag den 17 snögar det inte men himlen är mulen och det blåser frisk brism sydost och kl. 11 f.m. sträckte vi våra segel och seglade med kursen på bådarna och där såg det ganska illa ut med svinga som gick nästan ända upp till toppen på Storkobben så där vågade vi inte iland. Men på Norrkobben och Brudbådan kom vi iland efter många försök och där knäppte vi 2 sälar. Sedan satte vi segel och kryssade till Hvitkobbarne men där var ingenting att få och eftersom det såg ganska otrefligt ut så måste vi länsa iland under häftigt snöfall och landade här kl 6 på kvällen.

Karl Nordstedt och Herman Westerman"

2 sälar - ingen stor jaktlycka under en säkert ansträngande färd med hjälp av åror och segel. Men redan några dagar senare hade men mer tur:

"Den 19 april 1906 var vi ut till bådarna och sköt 11 sälar. K. Nordstedt, H Westerman, D Söderman."

Båtbyggeriet

Nästa fält i Hilding Magnussons målning visar båtbyggnationen.

Söderöra är välkänt för sina skickliga båtbyggare. Öns centrum kan sägas vara Byfladen som öppnar sig som en trygg famn mot väst och sydväst. Det är lätt att förstå varför byn ligger där den gör. Först och främst är det en skapligt trygg hamn, förr använd även för Norröras skutbestånd vintertid.

Det var här de blev till, åtskilliga av skärgårdens piggsuktor, vedjakter och sandkilar. Erik Gustaf Söderman, född på

Svartlöga 1852 var en av de skickligaste båtmästarna.

För den som vill fördjupa sig i mer i skutbyggnationens storhetstid på Söderöra rekommenderas varmt att läsa Hans Eklunds båda praktverk i ämnet!

Men självklart var det inte bara skutor som byggdes, det byggdes mindre bruksbåtar för eget bruk. Med tiden blev båtarna av modernare snitt och inte minst den produktive Einar Sjöbloms byggen är kända. Det händer än idag att någon båt blir till på ön även om det inte är så ofta. Men framför allt målas, tjäras, slipas, putsas, repareras det båtar, egna och andras, runt byvikens ständer.

Besättningen på barkskeppet Ingeborg, som förläste vid Örskår kl 00.30 25 nov 1919. Ingeborg blev vrak, men hela besättningen klarade sig, inklusive skeppshunden Nelly.

Seglation

Centralt placerad i Hildings tavla ser man skutan som får illustrera sjöfarten och seglationen. Den passar centralt eftersom öns näringsliv kretsar fortfarande till allra störta delen kring sjöanknutna verksamheter. Förr dominerade den traditionella säsongseglationen. Roslagsskutor som med ved och sand seglade till framför allt Stockholm. Det fanns också de som blev delägare i andelsrederier för större segelfartyg som gick på bland annat Nordsjöns hamnar, eller som gick ut som besättning på någon av dessa fartyg.

Med två passagerarbåtsrederier, taxibåtar och sjötransporter och befäl på både isbrytare och segelfartyg (!) är det tveklöst fortfarande sjöfart i en eller annan form som är det näringsfång som har störst betydelse i nutid.

Fisket

Det fjärde och sjätte fältet illustrerar fiske med nät, storryssjor, skötar och notdragning. Fisket bedrevs både i ytterskärgränd och kring ön. Jag har fått det förklarad att den indelning som ännu idag gäller för fiskevattnensgränserna mellan öns hemman har att göra med storryssjefisket. Dessa utrymmeskrävande fiskeredskap krävde att de kunde sättas ut på bra platser och för att få rättvisa och alla skulle få tillgång till de riktigt bra platserna med jämna mellanrum så gjordes en indelning.

Alla 8 stamhemman har ett "yttre" och ett "inre" vatten, 1 april byter man och var åttonde år är man alltså tillbaka till samma vatten igen. I Byfladen får alla vattenägare fiska. Det finns de som tycker att det här är ett färdlat och konstigt system men det är ju i alla fall rättvist. Inget yrkesmässigt fiske finns kvar på ön men det fiskas förstås till husbehov.

Med båt eller skidor förde PostPetrus ut posten till Söderöra, Norröra, Svartlöga och Rödlöga. Här är han med sin egentillverkade motorspark. Posten delades ut i fack och i Petrus hem hade han ett litet kontor där alla postärenden kunde utföras. Idag kommer posten med waxholmsbåten och hamnar i en låda på ångbåtsbryggan.

Jordbruket

Längst till höger på målningen kommer ett ganska litet fält som handlar om det jordbruk som ändå bedrevs på ön. Jag känner inte så mycket om jordbruket på ön förr, men i Byordningen för Söderöra 1783 gällde det för bymännen att verkligen hålla ordning på de magra markerna så att de kunde hålla sina öbor med det som de behövde för hushållet.

Det slår mig vid genomläsningen att idag skulle man nog kunna kalla det regler för att göra bruket av ön långsiktigt ekologiskt hållbart eller något i den stilen. Där regleras veduttag, antalet djur av olika slag som ön beräknas kunna hålla, hur stängsling skulle göras, djur märkas, fisket bedrivs, bomärken användas o s v. Läsningsen är ganska intressant kan jag tycka.

Det står vilka böter som ska utkrävas vid överträdelser, t ex fick den som plockade hasselnötter i annans hasselskog böta 8 skilling in Specie, hände det fler gånger kostade det för var gång dubbelt. En liten kuriositet är punkt nr 10 i Byaordningen:

Ho, som öfwerfaller annan med oqwedesor, swordom bannskrapor, trätor slagsmål på siö eller land pligte 16 Skilling.

Det gällde tydligen att även vakta sin tunga! Men även ledigheten fanns reglerad, helgtiden skulle det råda frid: *Ifrån Klockan 6 lögerdagsafton, till Sönddagsaftonen Klockan 6, skall alt fiskande, med not, skjötar, skjutande och annat jordiskt arbete wara aldeles, härmedelst, förnekad och förbudt; wid et förelagt wite af 40 skilling in Spicie; dock när hö ligger å mark som slagit är, och står i fara, att blifwa skjämt och förlorat, samt skuren sed som jemwäl står i fara, at förderwas må sådant saklöst inbärgas och i hus införskaffas.*

Lika höga, 40 skilling, var böterna för den som dristade sig att åka till staden, kvarnen, fiska till havs o s v under sabbaten.

Den som ser en karta över det nutida Söderöra kan nog undra om här inte har skett några markskiften alls. Ägora är uppdelade i smala, smala remsor.

I min familj finns t ex en äga som börjar strax ovanför byn.

Där är den 9 meter bred och på nordostsidan, där den slutar vid strandkanten är den 19 meter, längden är 900 meter. Inte lätt att hålla ordning på skogen på ett sådant skifte utan karta och kompass!

Öns sista kor försvann på 60-talet och sakta men säkert har markerna växt igen. I perioder har här hållits sommarfår, en och annan häst har betat någon sommar då och då, marker har slagits med oregelbundenhet och några år betade Highland

Cattle boskap på Langnäsör. Vi är långt från den tid då askarna hamlades för att få foder och då man seglade ut längst ut i havsbandet för att ta vara på varenda ynka växande grästuva bland klipporna.

Mångsyssleriet

Alla försörjningstillfällen finns inte representerade på den tavlan i bönhuset. För visst fanns det de av öborna som tjänade sig en hacka under smugglartiden. Vilka och hur behöver vi ju inte vare sig spekulera i eller slösa ord på. Kanhända tycker någon att det fortfarande är för nära i tid att tala om så det kan vi väl lämna därhän kanske?

De som vill kolla upp vad tidigare släktled haft för sig kan säkert forska i rättegångsprotokoll. Och finns ingenting att hitta där så har man väl antingen inte blivit haffad av tullen, eller så har man varit totalt oskyldig?

Kanske kan man helt enkelt betrakta smuggerliet som en

Kalle Nordstedt med häst och slätterfolk.

del av det mångsyssleri som präglad och fortfarande präglar Söderöra som så många andra av skärgrändens mindre öar. För de flesta har fortfarande flera strängar på sin lyra, jobbar i egen regi och har flera sysslor även om som sagt olika former av sjöanknutna verksamheter dominerar.

Utflykt till Svenska Stenarna 1930-talet.

”Turismen” kan väl sägas börja med sommargästerna. Hyresgäster som stannade en stor del av sommaren, hyrde år efter år, ibland någon stuga, ibland hela huset medan hyresvärdarna ordnade sitt eget boende lite mer spartanskt över säsongen.

Förhållandet mellan hyresgäster och hyresvärdar beskrivs som ganska gott, om än med en och annan kulturkrock ibland.

Utfärder med öbornas skötbåtar soliga dagar, nya lekkamrater för öborna, ibland lite extra hjälp med slåttern och kanske nyfunna vänner att besöka för en kaffetår vid vinterns stadsbesök.

På 70-talet gick tomtplanen för ön igenom och fram på 90-talet var de flesta av de nybildade tomtarna bebyggda. Service till ägarna av alla fritidshus genererar förstås jobb av olika slag för hantverkare och transportörer.

Vi som är fastboende på Söderöra känner en stor besvikelse över att Bromskärs hamn, som är så viktig för oss på önarna utanför Blidö inte ser ut att bli den trygga, utbyggda replipunkt vi hoppats på och jobbat så länge för.

Som förslaget i sjötrafikupphandlingen ser ut kommer den inte alls att trafikerats!

Däremot har det just nu bildas en ekonomisk förening för att så småningom få till ett fibernät på ön, vilket ökar möjligheterna att arbeta och leva på ön.

Barbro Nordstedt

Bytte kiosk i Refsnäs mot restaurang i Kapellskär.

Efter flera år i kiosken och diverse andra arbeten är Jussi back in business! Han är utbildad kock och har bakgrunder som kock på Stallmästargården, Silja Symphony, Zell am See, Trysil e t c. Inte nog med det – frun är kock och två söner är kockar. En av dem hämtades nyss hem från Åre för att hjälpa till i Kapellskär under sommaren.

Knegarna på Rådmansö har fått ett lunchställe! Och det kommer allt mer långväga och hungriga lunchgäster i takt med att ryktet sprider sig. Här sitter de ned i lugn och ro och äter geditaget hemlagad husmanskost. Mättnaden håller i sig längre än att kasta i sig något på stående fot, som är vanligt.

Många pensionärer har också upptäckt Jussis restaurang.

Finmat

Även om luncherna där husmanskosten står för en stor del av verksamheten finns på menyn även verklig festmat. Här hämtas ibland influenser från det internationella köket. Som chateaubriand i pepparås, fläsknoisetter i bearnaisesås eller gravad lax med dillstuvad potatis. Vi provade tidigare en biff med portvinsås och en laxlåda. Något mer välsmakande

Restaurang Kapellskäret ligger i terminalen. Telefon: 0176-440 50

Göran Hedberg

har vi aldrig ätit. Det är orsak till det här reportaget. T o m damsugaren till kaffet var hembakad! Jussi själv vill inte skryta, men detta är min uppfattning.

Söker närproducerat

Målsättningen är att i ökad omfattning använda närproducerat. Man söker leverantörer, men det är svårt att få tag i styckningsdetaljer. Försöker mala egen köttfärs.

Flexibilitet

När vi ska gå blir vi stoppade av ett par gäster. De berättar att de åkt ut från Norrtälje. Damen är allergisk mot cassein (mjölkprotein) och vete. De hade frågat Jussi på ExpoRoslagen och han sa att det var bara att komma. Han hade råvaror på hyllan för att laga passande mat. Hennes ögon strålade när hon berättade att han t o m hade lagat en efterrätt åt henne.

Att det finns Bankomat är bra för den som inte har kontanter.